

◆◆◆ RUZSA GYÖRGY

Uglicsi Szent Paiszj és Prilucki Szent Gyimitrij ismeretlen ikonja

Úgy tűnik, hogy az újabb kutatás szinte teljesen megfeledezett e nagy szent, Uglicsi Szent Paiszj életéről.¹ Uglicsi Szent Paiszj a 15. század elején született a tveri terület Kasin városának közelében levő Bogorodszkoje faluban Pavel Ionnovics Gavrenyev néven. Édesapja, Ioann Gavrenyev az uglicsi fejedelem bojárja, édesanyja, Kszenyija pedig Kaljazinszki Szent Makarij testvére volt. Szüleit igen hamar elvesztette, s ezután nagybátyja kolostorában élt, majd szerzetes lett, és elsősorban könyvmásolással foglalkozott. Idősebb korában, 1476-ban, Uglicsban kolostort alapított, melynek igumenje (apátja) lett.²

1504. június 6-án, a hagyomány szerint több mint száz évesen halt meg. Utolsó szavai a következők voltak: „Uram! Kezedbe adom lelkem.” Ekkor arca kivilágosodott és az egész kolostor tömjénillattal telt meg. A halotti ének idején sok beteg gyógyult meg hamvai előtt. Jámbor életéhez számos csoda és jócselekedet fűződik. Egyszer Uglicsban hatalmas tűzvész tombolt. Sehonnan sem remélhettek segítséget. Szent Paiszj összehívta az összes uglicsi szerzetest, plébánost és papot, ő pedig kihozta a kolostorból az Isten-szülő Oltalma csodatévő ikont, és az ikonnal bizakodva és bátran a tűzbe lépett. A buzgó imákkal kísért csodatévő ikontól a lángok hamar kialudtak. Máskor Uglicsban nagy árvíz pusztított. A Volga kilépett medréből, és a szent kolostorát teljesen körbevette, még a kolostor kőkerítésén is áthatolt, és a hullámok már a kolostor templomát is veszélyeztették. A víz szintje a templom küszöbe fölé emelkedett, de a szent imájának köszönhetően mégsem öntötte el az épületet. Egyszer pedig egy fiatal lovas bojár kinevette a

¹ Киссель, Федор, *История города Углича* (Ярославль, Губернская типография, 1844) 183–199.

² E később igen jelentőssé és nagyméretűvé vált kolostort az 1930-as évek végén az Uglicsi Vízi Erőmű építésekor lerombolták, és területe víz alá került. Egy hiedelem szerint nem sokkal a kolostor területének elárasztása előtt Uglicsi Szent Paiszj hamvait titokban kimentették, és a Volga partján elrejtették. A hamvak sorsa ismeretlen.

szerzeteseket, amint azok a kolostor veteményeskertjében dolgoztak. Abban a pillanatban a ló felnyerített és ledobta lovasát, aki eszméletét veszítette. Szent Paiszj azonnal segített neki, felemelte és meggyógyította. Szelíden csak annyit mondott. „Ne ítélj el a szerzeteseket!”

A Filimonov-féle ikonfestő kézikönyv (podlinnyik) Uglicsi Szent Paiszj ábrázolásáról a június 6-i dátumnál a következőket írja elő: „Szent szerzetes atyánk Paiszj igumen ugleci csodatévő ősz és kopasz. Szakálla olyan, mint Zvenyigorodi Szavváé: kissé megnyújtott lekerekített szakáll. Öltözéke szerzetesi és vállaira boruló, magasabb szerzetesi fogadalomra utaló kapucni.”³

Prilucki Szent Gyimitrij (Demeter) sokkal ismertebb szent volt, mint Uglicsi Szent Paiszj. A szakirodalom is sokkal többet foglalkozik vele.⁴ A 14. század elején született valószínűleg Pereszlavl-Zaleszszkijban, gazdag kereskedőcsaládban. Miután szerzetesi fogadalmat tett, a Plescsejevo-tó partján Szent Miklósról elnevezett, közös ellátást nyújtó kolostort alapított, melynek igumenje lett. 1354-ben találkozott Radonyezsi Szent Szergijjvel, az orosz föld egyik legnagyobb szentjével, aki igen nagy hatással volt rá. Tanácsára, hogy elmélkedjen, elvonult a világtól, és a vologdai sűrű erdőben telepedett le. Végül is Vologda közelében újabb kolostort alapított. A környék lakói szeretettel fogadták, és sokban segítették. 1371-ben felépült a Megváltó-fatemplom. Sok tanítványa jött e kolostorba. Elmélyült ima, szigorú rend és jócselekedetek jellemezték a szentet. Fogadta a vándorokat, elbeszélgetett a jövevényekkel, ha kellett, vigasztalta és tanácsokkal látta el őket, az éhezőknek enni adott. Ő maga azonban szigorúan böjtölt, rendszeres tápláléka szinte csak a proszfora (vagyis az áldozási kenyér) és a langyos víz volt. Aszketikus életének jellemző vonása volt, hogy egészen idős korában is kemé-

³ БАРСУКОВ, Николай П., *Источники русской агиографии* (Санкт-Петербург, Типография М. М. Стасюлевича, 1882) (Общество любителей древней письменности) колонка 420.

⁴ Lásd többek között: *Сводный иконописный подлинник XVIII века по списку Г. Филимонова* (Москва, Унив. Тип. Катков и К., 1874) 269. További irodalom Prilucki Szent Gyimitrijről: Ильинский, П.[?], *Переяславский Никольский женский (бывший мужской) монастырь и его основатель Димитрий Прилуцкий*, in *Владимирские ГВ.* (1898) 36–38. sz.; ДМИТРИЕВ, Лев Александрович, *О „Житии Димитрия Прилуцкого”*, in *Литература и искусство в системе культуры* (Москва, Наука, 1988) 190–194; УКРАИНСКАЯ (БЕЛОВолова), Т.[?] Н., *Житие Димитрия Прилуцкого – памятник вологодской агиографии*, in *Древлехранилище Пучкинского Дома. Материалы и исследования* (Ленинград, Наука, 1990) 25–53; УО, *Ранняя редакция Жития прп. Димитрия Прилуцкого, Вологодского чудотворца*, in *Труды Отдела древнерусской литературы* (1992) 45/253–258; СЕМЯЧКО, Светлана Алексеевна – АНИШИНА, А.[?] П., *Димитрий Прилуцкий*, in *Православная энциклопедия 15* (Москва, Церковно-научный центр „Православная энциклопедия”, 2007) 30–39; СЕМЯЧКО, Светлана Алексеевна – ПАНЧЕНКО, Флорентина Викторовна, *Преподобный Димитрий Прилуцкий* (Вологда, Спасо-Прилуцкий Димитриев монастырь – Институт русской литературы РАН, 2018); МЕЛЬНИК, Александр Г., *Почитание святого Димитрия Прилуцкого. История распространения культа в России конца XV–XVI века*, in *Пространство иконы. Иконография и иеротопия: Сборник статей к 60-летию А. М. Лидова* (Москва, Феория, 2019) 206–214.

nyen dolgozott, télen-nyáron ugyanazt a bundát hordta. A jövőbelátás képessége is megadatott neki.

Hagiográfiájában arról is értesülhetünk, hogy igen szép férfi volt, de szépségét igyekezett csuklyája alá rejtteni. Azért is böjtölt keményen, hogy aszketikus arca legyen, elhervadjon szépsége. Ám a böjtöléstől arca még ragyogóbb lett. Nőkkel szinte sohasem beszélgetett, csak kivételesen akkor, ha lelki tanácsokat kellett adni. Egyszer egy nő Prilucki Szent Gyimitrij akarata ellenére meg akarta tekinteni arcát, ám azonnal elgyengült, összeesett. A szent imája végül is meggyógyította.

Igen idős korában, mintegy százévesen halt meg, 1406. február 11-én. Az általa alapított Megváltó-fatemplom déli falánál temették el.⁵ A szent hamvainál számos csoda történt, és halála után mintegy száz évvel Gyionyiszij, a híres ikonfestő megfestette hagiografikus (vagyis életét bemutató) ikonját,⁶ mely ma a Vologdai Területi Helytörténeti Múzeumban látható.

Az orosz ikonfestő kézikönyvek sokat foglalkoztak külsejével. A korai kézikönyvek hangsúlyozzák ősz haját és őszes szakállát.⁷ A 17–19. századi ikonfestő kézikönyvek ugyancsak megemlítik ősz szakállát. Külsejét Radonyezi Szent Szergijjel hasonlítják össze, ami érthető, hiszen e nagy szent – miként említettük – lelkileg is igen közel állt hozzá.

*

A bemutatott ikon mind technikai, mind művészi kivitel tekintetében igen kiemelkedő. Azonnal megragadja figyelmünket a gondosan kialakított kovcség, vagyis az ikontábla mélyített középmezője. Ez az egyházi szláv kifejezés a frigyládát idézi, s ikonunknál a szegélymezőhöz (polje) viszonyítva kissé mélyebben helyezkedik el, így hangsúlyozva a szent ábrázolást. A kovcség használata nagyjából a 17. század végétől háttérbe szorul, de az igé-

⁵ A kolostor korának egyik legnagyobb kolostora lett. Nagy átépítések, bővítések kötődnek történetéhez. A 18. században az Orosz Észak egyik leggazdagabb kolostorává vált. Hatalmas földbirtokokkal rendelkezett, és jelentős volt sókereskedelme is. 1811-ben a Megváltó-templom nagyrészt leégett, a hiedelem szerint egy otffelejtt olcsó gvertyától. Vö. Голоконникова К.[?], *Непорушенное чудо*, in *Православные монастыри. Путешествие по святым местам: Еженедельное издание* (2009) 11/14–19. Újjáépítése 1813 és 1817 között részben barokk stílusban történt. Ekkor készült új ikonostázsionja is. A szovjet korszakban bezárták a kolostort, majd a harmincas években börtönné alakították a kuláknak nyilvánított személyek számára. 1992-ben ismét az Orosz Pravoszláv Egyházhoz került. Ezután jelentős felújítások történtek.

⁶ Голейзовский, Никита Касьянович, *О датировке местной иконы „Димитрий Прилуцкий с деянием” из вологодского Спасского Прилуцкого монастыря*, in *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* (2003) 3/63–71.

⁷ *Жития Димитрия Прилуцкого, Дионисия Глушицкого и Григория Пельшемского: Тексты и словоуказатель* (ред. Александр Сергеевич Герд; Санкт-Петербург, СПбГУ, 2003) 69–94, itt: 85.

nyesebb ikonfestő műhelyekben még sokáig megőrizték ezt a tradíciót. A hátlapon itt is az orosz ikonokra oly jellemző, ellentétes irányból bevezetett merevítő hevederekkel (sponki) látták el. Most csak a felsőt látjuk, az alsó elveszett, de hornya jól megfigyelhető. A hátlapon bekarcolt betűket is látunk: *АВДОТЯ ТРИФОНОВНА* vagyis Avdotyja Trifonovna. Az ő számára készült az ikon. (Egyébként itt gyakran az ábrázolt szent vagy szent jelenet megnevezését is megtaláljuk. Ezt a pópa karcolja be, s ezzel jelzi, hogy az ikont felszentelte.) Az ikontábla oldalán szegeket látunk, ez arra utal, hogy valaha fémborítóval látták el. Figyelemre méltó, hogy az ikontábla egyetlen deszkából készült, ami ugyancsak igényes műhelyre utal.

UGLICSI SZENT PAISZJ ÉS PRILUCKI SZENT GYIMITRIJ (Fent Akheiropoietosz)
Orosz ikon, 1800 körül. Fa, tempera, olaj, 31,5 × 27,5 cm (magántulajdon, Budapest)

De nézzük meg végre magát az ábrázolást! Az eddigiiek alapján nem csaló-dunk. Itt is kitűnő minőséggel találkozunk. Különösen megkapó az arcok finom megfestése, a szentek szelíd tekintetének érzékeltetése. Valószínű, hogy itt is legalább két ikonfestő dolgozott. Az egyik a licsnyik, vagyis az arcfestő, aki az arcokat és a kezeket festi meg, a másik pedig a dolicsnyik, vagyis az a festő, aki az arcig fest, azaz az öltözékeket festi meg. Feladata egyszerűbb volt, a finoman megnyújtott alakok hangsúlyozottan egyenes, függőleges vonalú ruháit ábrázolta. A kovcség szélén mintegy az ábrázolás hangsúlyozására megtaláljuk az otvodkát, vagyis egy nagyon vékony fehér keretvonalat, melyet esetünkben vonalzóval készítettek. De más jellegzetes vonalakat is megfigyelhetünk. A polje külső szélén helyezkedik el az opú-ska, mely oly jellemző az orosz ikonokra. E több sávból álló szegély – mely szinte mindig tartalmaz cinóberpirost – mindig rendelkezik egy a polje szí-néhez hasonló, de annál sötétebb színű sávval. Ikonunkon mindezt nehezen figyelhetjük meg, mert a poljét korábban többször is átfestették, lakkozták. Figyelemre méltó még a föld sávjának (pozjom) ábrázolása. Kissé egyszerű-sítve: a korai ikonoknál ez keskeny, a későbbieknél – mint bemutatott iko-nunknál – széles.

Minket azonban most elsősorban az ikon ikonográfiai vonatkozásai érdekelnek. Fent, középen az Akheiropoietosz (görögül Ἀχειροποιήτοϛ), vagyis a Megváltó nem kézzel festett képmása látható. Ez az ábrázolás gyakran fi-gyelhető meg az ikonok felső részén, és arra a kendőn levő képre utal, melyet Krisztus küldött Abgárnak, Edessza királyának, hogy gyógygyítsa leprá-jából.

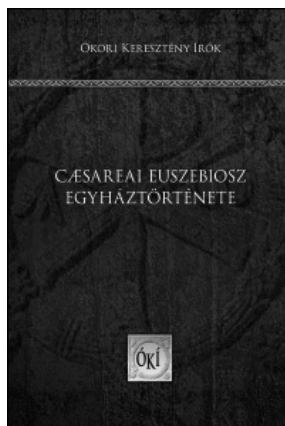
Az ugyancsak fent elhelyezkedő, kissé nehezen kiolvasható feliratok pon-tosan megnevezik a két ábrázolt szentet: ПРС ПАИСІИ ѿГЛИ ПРС ДИМИТРІИ ПРИЛЬ. A szentek mintegy egymást üdvözölve állnak. Mindkettőjüket egy-szerűsített ikonográfia alapján ábrázolják. Uglicsi Szent Paiszj kissé meg-nyújtott, lekerekített ősz szakálla és a vállaira boruló, magasabb szerzetesi fogadalomra utaló kapucni jól megfigyelhető, miként azt a podlinnyik előír-ja. Hasonló Prilucki Szent Gyimitrij ábrázolása is hangsúlyozott ősz szakál-lával. Bal kezében bölcsességére utaló írástekercset látunk, miként Gyionyi-szj már említett híres ikonján. Mindkettőjük szerzetesi öltözéke közepén epitrahélión helyezkedik el. (A latin egyházban az epitrahéliónhoz hason-ló a stóla.)

Hátravan még egy kérdés. Miért ábrázolták e két szentet együtt, hiszen ők nem úgynevezett páros szentek, de még csak kortársak sem voltak. Határo-zott választ e kérdésre nehéz adni. Valószínű, hogy azért ábrázolták őket együtt, mert mindketten kolostoralapítók és hosszú életű szentek voltak, akik jámbor életükkel és bölcsességükkel a felső Volga-vidék kiemelkedő, imára buzdító szerzeteseinek számítottak.

CÆSAREAI EUSZEBIOSZ EGYHÁZTÖRTÉNETE

Ókori keresztény írók, 3. kötet

Euszebiosz egyháztörténete a keletkezésekor új világot nyitott meg egy olyan közönség előtt, amely számára ismeretlen volt szinte minden esemény, amiről írt. Izrael és az egyház élete csupán elszigetelt jelenség volt a Római Birodalom polgárai számára. Euszebiosz

együtt tárgyalja a profán és az üdvtörténet eseményeit, de korántsem egyenlő hangsúllyal és terjedelemben: a profán történelem mindig alárendelt szerepet játszik, a főszereplő minden körülmények között Isten, aki mindig jelen volt a történelemben, és Krisztus mennybemenetele óta az egyházon keresztül működik. Így ő az első, aki nemcsak kronográfiát akart írni, hanem valódi egyháztörténetet. Az általa felállított mérték mind a történetírás, mind pedig a kritikus bibliatudomány számára napjainkig nélkülözhetetlen.

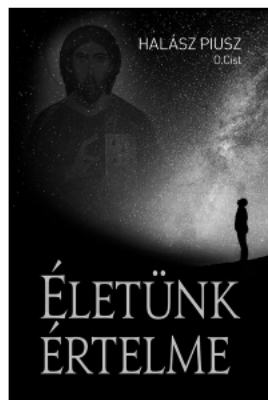
660 oldal, keménytáblás. Ára: 3900 Ft

Halász Piusz O.Cist ÉLETÜNK ÉRTELME

Korszerű bevezetés a keresztény hitbe

Halász Piusz ciszterci szerzetes eddig kéziratban őrzött, *Életünk értelme* c. írásában a mai értelemkereső embernek fokozatosan tárja fel a Jézus Krisztus által elhozott üdvösség Örömhírét: a Szeretet-Isten örök életre hívott meg bennünket a meghalt és feltámadt Krisztus által, akinek húsvéti misztériumában a Szentlélek részesíti a hívőket az Egyház szolgálata által. Szabó Ferenc SJ találóan nevezi Halász Piuszt „a magyar Guardininek”.

200 oldal, puhafedeles. Ára: 2200 Ft

RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda
1364 Budapest, Pf. 277. • TELEFON: 318–6957
szitkonyvek.hu